

pri opredeljevanju zdravja v povezavi s socialnim omrežjem. Socialno omrežje vpliva na zdravje z zagotavljanjem različnih oblik opore. Primerjava podatkov iz let 1987 ter 2002 kaže, da najpomembnejši dajalec opore ostaja najožja družina, povečala pa se je vloga bolj oddaljenih vezi. Glede splošne smeri sprememb med spoloma ni razlik. Kot pomembna značilnost socialne opore v primeru bolezni se je izkazala vzajemnost, ki je ena izmed temeljnih oblik socialnega veziva, kajti »bolj zdrave se počutijo tisti, ki lahko skrbijo zase in delajo, in ki posledično lahko dajejo, nudijo oporo. Ti bodo tudi sami lahko brez zadržkov prosili in sprejeli pomoč« (str. 234).

V raziskavi, ki je zajela dve časovni perspektivi (leti 1987 in 2005), sta avtorici **Zdenka Šadl** in **Valentina Hlebec** ugotovili, da so se viri socialne opore pri generacijah staršev in starih staršev skrčili na družinska oz. sorodstvena omrežja. Sorodniki najbolj kontinuirano nudijo emocionalno oporo v daljšem obdobju življenja opazovanih oseb – njihova pomembnost se v času celo povečuje. Avtorice razlagajo, da se »s povečevanjem nezaupanja v druge povečuje tudi zaznavanje družine kot vira medsebojne skrbi, zaupanja in čustvenega zadovoljevanja« (str. 245). Vendar pa tesne vezi zmeraj ne pomenijo pozitivnih učinkov. Pozitivna in negativna opora sta lahko prisotni tudi sočasno in učinkujeta na pozitivne in negativne vidike dobrega počutja. Učinki emocionalne opore so lahko takojšnji ali pa s časovnim zamikom, njihova glavna vrednost pa je predvsem v razbremenitvi posameznika.

Klemen Jerinc in Mojca Slana

Žitek Nina in Tomažič Matjaž (2009). Nova zgodba v stari zgodbi življenja. Pivka: samozaložba, 107 strani.

ŽIVLJENJSKE ZGODBE STARIH LJUDI

Knjižica *Nova zgodba v stari zgodbi življenja* je končni rezultat raziskovalnega projekta, v katerem sta bodoča diplomanta socialnega dela Nina Žitek in Matjaž Tomažič predstavila 90 kratkih življenjskih zgodb stanovalcev domov za stare ljudi širom Slovenije. Izvedba njunega projekta je potekala na način, da sta obiskala 30 domov za stare ljudi ter v vsakem od njih opravila tri intervjuje s tamkajšnjimi stanovalci.

Kot glavno vodilo pri zbiranju življenjskih zgodb sta avtorja poudarila predvsem pomen lastnih virov moči stanovalcev domov za stare ljudi. Te sta ugotavljala tako, da sta se v pogovorih z intervjuvanci osredotočila na pomemben dogodek v njihovem življenju ter na spremembe, ki so nastale kot posledica tega dogodka. V povedanih življenjskih zgodbah sta odkrila, da so bili pri intervjuvancih prisotni naslednji viri moči: 1. samota; 2. solze, jok; 3. vera; 4. otroci, partnerji in bližnji; 5. prijatelji. Omenjeni viri so stanovalcem domov za stare ljudi pomagali, da so se lažje soočili z življenjskimi preizkušnjami, težave uspešno premag(ov)ali ter posledično tudi osebno zoreli.

V osrednjem delu knjižice avtorja predstavljata življenjske zgodbe stanovalcev domov za stare ljudi v izbranih domovih. Za bralca bi bil dobrodošel podatek, po kakšnem ključu sta avtorja izbrala intervjuvance v posameznem domu, vendar tega ne navajata. Nanizane življenjske zgodbe se med seboj razlikujejo glede na dolžino ter tudi glede na izpovedno moč povedanega, ki je v nekaterih zgodbah izražena zelo plastično. »Moja tašča je z mano zelo grdo ravnala. Pred vsemi me je vedno znova potlačila, me poniževala. Delati sem morala vse, moje delo pa zanjo nikoli ni bilo dovolj dobro opravljeno. No, in potem je tašča zbolela, in potrebovala je mojo pomoč. Bila

je sama, zato sem jaz skrbela zanjo. Kako se vse obrne, kajne?» (str. 68)

Avtorja sta v svojem projektu želela predstaviti življenjske zgodbe predvsem kot zgodbe s terapevtskim namenom. Opredeljujeta jih kot »zgodbe, ki jih socialni delavci, uporabniki, potencialni stanovalci in njihovi bližnji lahko uporabijo bodisi v svetovalnem procesu bodisi kot oporo pri vključevanju v dom« (str. 103). Opozarjata na pomanjkljivost oz. celo odsotnost uporabe zgodb s terapevtskim namenom v socialnem svetovanju starih ljudi, ki so v institucionalnem varstvu. V slovenskem prostoru je pomanjkljivost zbiranja in publiciranja življenjskih zgodb stanovalcev domov za stare ljudi očitna. Razlog je potrebno iskati predvsem v prezaposlenosti strokovnega osebja, ki se v preobilici birokratskih opravkov ne utegne posvečati tudi temu vidiku, četudi bi si morda kdo to želel početi. Seveda pa obstajajo tudi primeri objavljenih življenjskih zgodb starih ljudi s prevladujočim terapevtskim namenom. Mednje sodijo nekateri zapisi v domskih glasilih ali celo posebne publikacije v knjižni obliki (npr. *Spominčice* – življenjske zgodbe, ki so jih zapisale članice lokalne skupine za samopomoč). Potrebno pa je poudariti, da sta življenjske zgodbe v knjižici *Nova zgodba v stari zgodbi življenja* zbrala (bodoča) strokovna delavca. Večina zapisov v prej omenjenih publikacijah (*Spominčice*) ali prispevkov v domskih glasilih je prišla izpod peresa tistih starih ljudi (stanovalcev domov za stare ljudi, članov skupine za samopomoč), ki so (bili) sposobni pisnega izražanja. Pomembna novost knjižice *Nova zgodba v stari zgodbi življenja* je v tem, da so v njej prišli do besede tudi tisti stanovalci domov za stare ljudi, ki ne (z)morejo pisno izražati svojih misli. Brez truda Nine Žitek in Matjaža Tomažiča njihove življenjske zgodbe verjetno ne bi nikoli zagledale belega dne.

Večjo previdnost zahteva poudarjeni *terapevtski namen* zbranih življenjskih zgodb, ki je v knjižici večkrat omenjen. Tukaj si lahko zastavimo vprašanje: katera življenjska zgodba ima terapevtski namen? Gotovo bo imela večjo

terapevtsko vrednost tista življenjska zgodba, ki temelji na precizno izraženih virih moči posameznika, ki so pripomogli pri reševanju njegovih težav. A terapevtsko vrednost ima lahko tudi življenjska zgodba, iz katere na prvi pogled ne moremo ugotoviti, ali bi lahko služila tudi v terapevtske namene, pa vendar lahko na posameznika blagodejno učinkuje. To vrednost lahko življenjska zgodba pridobi že z izraženo pozitivno sporočilnostjo, prijetnim humorjem, življenjskimi nauki in podobnim.

Avtorja ugotavljata, da uporaba zgodb v socialnem svetovanju ni razširjena. Poudarjata, da je še vedno močno prisotno prepričanje, da »socialni delavec govori, posluša in potem svetuje, kako naj uporabnik svoj problem reši. Toda to je vsekakor napačna pot. Zakaj? Se zavedamo, da je vsak sam strokovnjak za svoje življenje? Če se, potem vemo, da poslanstvo socialnih delavcev in vseh nas, ki še bomo, ni v tem, da rešujemo probleme uporabnikov skozi lastne oči« (str. 104). Avtorja navajata, da sta zbrane zgodbe namenila tudi socialnim delavcem v domovih za stare ljudi, da jih lahko uporabljajo pri potencialnih in sedanjih stanovalcih. V tem primeru bi življenjske zgodbe služile kot zgled (eksempel). Pri tem se je potrebno zavedati določenih omejitev tovrstnega uvajanja. Eksempel je sicer eden od najstarejših argumentativnih pripomočkov in se je razvil v srednjeveški nabožni književnosti. Njegova funkcija je (bila) predvsem prepričevalna, z namenom doseči želeni, vnaprej znani učinek. Nekritično uvajanje ali celo precejevanje življenjske zgodbe kot eksempla pri terapevtskem delu s starimi ljudmi bi lahko pripeljalo točno na tisto mesto, ki ga avtorja knjižice *Nova zgodba v stari zgodbi življenja* vidita kot še vedno prevladujočo, a napačno usmeritev socialnega svetovanja: v stereotipizacijo gledanja na posameznikove težave z vnaprej zaželenim učinkom, v zanemarjanje posameznikove enkratnosti.

Seveda pa zbrane življenjske zgodbe nimajo zgolj terapevtskega namena. Nina Žitek v uvodu poudarja, da so v knjižici zbrane zgodbe, ki »imajo

terapevtski namen. Odkrivajo vire moči stanovalcev domov, hkrati pa nam ponudijo pisan svet vsakega od njih« (str. 4). V tej plastično izraženi opredelitvi je zajet tako socialnodelavski (»terapevtski«) kot tudi osebni vidik življenjskih zgodb intervjuvancev. Slednji odkriva notranji svet intervjuvanca in njegovo vpetost v njemu lastni socialni in družbeni kontekst. Ob tem moramo omeniti še tretji vidik življenjskih zgodb. Gre za t. i. zgodovinsko-etnografski vidik. Ko stari ljudje pripovedujejo zgodbo svojega življenja, vede ali nevede posegajo v (pol)preteklo zgodovino, ki so jo pomagali oblikovati kot aktivni udeleženci ali vsaj opazovalci dogodkov. Njihovo udejstvovanje na prizorišču svetovne zgodovine resda ni igralo pomembnejše vloge, vendar s svojim razkrivanjem lastne vpetosti v preteklo dogajanje pripomorejo k boljšemu poznavanju določenega zgodovinskega dogodka ali obdobja. Življenjske zgodbe predstavljajo tisto vrsto zgodovine, ki je v angloameriškem zgodovinopisju poznana kot *oral history* in ji tudi zgodovinarji v slovenskem prostoru zadnje desetletje posvečajo vedno večjo pozornost. Tudi v knjižici *Nova zgodba v stari zgodbi življenja* najdemo v zapisanih življenjskih zgodbah kar nekaj takih poudarkov. »Veliko mojih spominov je vezano na vojno, pod italijansko okupacijo in predvsem na delo, ki smo ga morali opravljati v tovarnah. Bil sem v tovarni blizu švicarske meje, tam je bilo delo zelo grdo in naporno, delali smo arzenat« (str. 29).

Želimo si, da bi knjižica *Nova zgodba v stari zgodbi življenja* prebila led in na stežaj odprla vrata nadaljnji vrsti publikacij, v katerih bi strokovni delavci, ki se ukvarjajo s starimi ljudmi v institucionalnem varstvu, začeli zapisovati in objavljati njihove življenjske zgodbe. Opozoriti moramo še na dve značilnosti, ki ju je moč opaziti v knjižici in zahtevata kritično vrednotenje. Prva je ta, da v knjižici ne zasledimo nobenega osebnege podatka o intervjuvancih. V sak intervjuvanec, oz. njegova življenjska zgodba, je predstavljen le s številko (od I do III za posamezni dom). Na dlani je, da sta se avtorja s tovrstnim označevanjem

skušala izogniti problemom, ki bi lahko nastali kot posledica vsesplošne obsesije v zvezi z (zlo) rabo osebnih podatkov. Toda s takšnim načinom podajanja življenjskih zgodb se izgubijo prav tiste osebne značilnosti, ki predstavljajo konkretnega, edinstvenega starega človeka, ki pripoveduje svojo življenjsko zgodbo. Poleg tega označevanje življenjskih zgodb (oz. intervjuvancev) s številkami hote ali nehote vzbujajo neprijetne asociacije. Pri tem se lahko spomnimo na znameniti Kajuhov verz: »... zato ker nismo le številke/ smo ljudje!«, za katerega se zdi, da je aktualen v vsakem času in družbeni situaciji. S problemom osebnih podatkov se bo srečal vsakdo, ki se bo ukvarjal z zapisovanjem življenjskih zgodb. Kako ga rešiti? Ena od možnih rešitev bi bila avtorizacija teksta (ali njegovih posameznih delov), ki bi ga predložili intervjuvancem, od njih pa pridobili izjavo o njihovi privolitvi za objavo besedila. Morebitna (za intervjuvance ali kogarkoli drugega) sporna mesta, ki bi kljub intervjuvančevemu dovoljenju ostala v besedilu, bi avtor po lastni presoji izločil ter grafično prikazal izpust.

Druga pripomba je terminološke narave. Avtorja skozi vso knjižico uporabljata (sicer socialnodelavsko strokovno uveljavljen) termin *domovi za stare*, pri čemer se zdi umestnejši izraz *domovi za stare ljudi*. Življenjske zgodbe govorijo o *ljudeh*, pripovedovali so jih stari *ljudje*, namenjene so starim – in malo manj starim – *ljudem* in ne komur- ali čemurkoli, ki je pač star, - a, -o. »Za človeka gre!« To življenjsko vodilo prof. Trstenjaka se zdi umestno imeti pred očmi tudi v primeru življenjskih zgodb, ki so jih pripovedovali stari ljudje, a v sebi nosijo univerzalna sporočila za vse generacije. Najdemo jih tudi v knjižici *Nova zgodba v stari zgodbi življenja*: »Vrednote, ki so zame pomembne, so optimizem, ljubezen, družina, svoboda, zaupanje in upanje. To so tiste najpomembnejše stvari v življenju, in če se jih držiš, lahko živiš. Sama pravim: „Nikoli ni tako hudo, da ne bi moglo biti še huje.“« (str. 55)

Blaž Podpečan